

**Έντυπο υλικό στα
Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου**

**Η θρησκεία στη ζωή,
στην ιστορία
και στον πολιτισμό**

Από το τοπικό στο οικουμενικό

Τόμος 5ος

Έντυπο προσωρινό υλικό στα Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου

**Η θρησκεία στη ζωή,
στην ιστορία και
στον πολιτισμό**

Από το τοπικό στο οικουμενικό

**Το έντυπο προσωρινό υλικό στα
Θρησκευτικά δημιουργήθηκε με
την ευθύνη της Επιτροπής Εμπει-
ρογνωμόνων του Ινστιτούτου Εκ-
παιδευτικής Πολιτικής στο πλαίσιο
υλοποίησης του Υποέργου «Εκ-
πόνηση Προγραμμάτων Σπουδών
Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμι-
ας Εκπαίδευσης και Οδηγών για τον
Εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών**

Προσεγγίσεων» της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) - Νέο πρόγραμμα σπουδών. Το παρόν υλικό συνοδεύει το αντίστοιχο Πρόγραμμα Σπουδών και τον Οδηγό Εκπαιδευτικού.

Για τη σύνταξη του φακέλου προσωρινού υλικού στα Θρησκευτικά Γ΄ Γυμνασίου εργάστηκαν αμισθί τα μέλη της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων Γεώργιος Στριλιγκάς, θεολόγος, φιλόλογος, Σχολικός Σύμβουλος Θεολόγων και Γεώργιος Παπαδόπουλος, θεολόγος, φιλόλογος, εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και οι θεολόγοι εκπαιδευτικοί:

Αρσένιος Αρσενάκης
ΜΔΕ Θεολογίας, εκπαιδευτικός
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
Μαρία Χατζηαποστόλου
Δρ. Θεολογίας, εκπαιδευτικός
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Σχεδιασμός και μορφοποίηση
φακέλου:

Γεώργιος Στριλιγκάς
Σχολικός Σύμβουλος Θεολόγων

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

**Έντυπο προσωρινό υλικό στα
Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου**

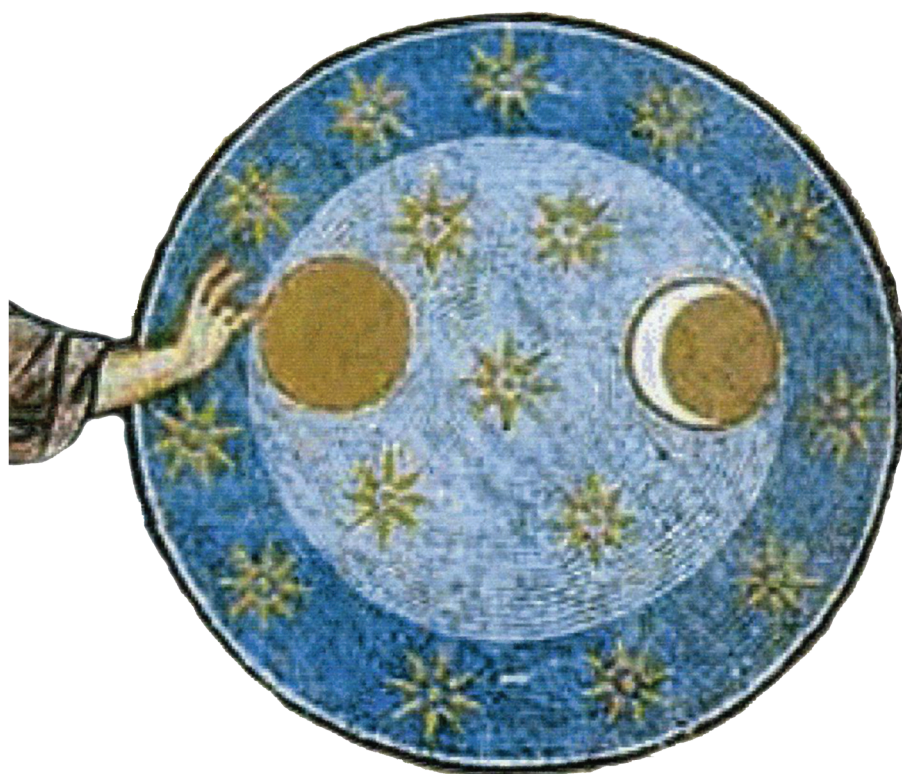
Τόμος 5ος

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Από την αρχή μέχρι το
τέλος του κόσμου

Περιεχόμενα

- I. Αν, πότε και πώς θα τελειώσει ο κόσμος;**
 - i. Σύγχρονες καταστροφολογικές αντιλήψεις**
 - ii. Αντιλήψεις θρησκειών για το τέλος του κόσμου**
 - Ισλάμ, Ινδοϊσμός, Βουδισμός
- II. Η πορεία προς τα έσχατα μέσα από εικόνες και παραβολές**
 - ii. Ο κόσμος και η ιστορία οδεύει προς ένα τέλος**
 - Η προσδοκία της Δευτέρας Παρουσίας. Ανάσταση νεκρών. Τελική κρίση. Ο Παράδεισος και η κόλαση
 - iii. Η τελική επικράτηση της Βασιλείας του Θεού**

- Ζωή γεμάτη χαρά και δημιουργία. Ο Θεός προσκαλεί όλους τους ανθρώπους στη βασιλεία του. «Πότε έρχεται η βασιλεία του Θεού;»

III. Από τη δημιουργία του κόσμου στη νέα δημιουργία

- i. Το βιβλίο της Αποκάλυψης για τη Βασιλεία του Θεού
- ii. Από τη Γένεση στην Αποκάλυψη
- iii. Η ανακαίνιση του κόσμου και η «ανακεφαλαίωση των πάντων»

IV. Όταν ανοίγουν τα μάτια των ανθρώπων

- i. «Ποιος είναι ο τρίτος που περπατεί πάντα στο πλάι σου;»
- ii. Στην πορεία προς Εμμαούς
- iii. Στο κοινό τραπέζι της Θείας Λειτουργίας

iv. «Τότε πρόσωπο με πρόσωπο θα δούμε τον Θεό»

Εισαγωγικό σχόλιο

Ολοκληρώνοντας τη σχολική χρονιά, έχουμε τη δυνατότητα να ξανασκεφτούμε την πορεία μας στα μαθήματα της τάξης, από την αρχή μέχρι το τέλος, διερευνώντας θρησκευτικές παραδοχές για την αρχή και το τέλος του κόσμου. Στις θρησκευτικές διδασκαλίες, η αρχή και το τέλος του κόσμου δεν είναι άσχετα μεταξύ τους. Όλα έχουν κάποιο νόημα και

σκοπό. Η παραδοχή αυτή επηρεάζει άμεσα το πώς η θρησκεία βλέπει τη ζωή και το όραμα για την ανακαίνισή της.

Σε αυτή τη Θεματική Ενότητα θα επιδιώξουμε να διερευνήσουμε:

- τη χριστιανική διδασκαλία για το τέλος του κόσμου, σε σχέση με ορισμένες σύγχρονες καταστροφολογικές αντιλήψεις**
- αντιλήψεις των θρησκειών για το τέλος του κόσμου**
- τη χριστιανική προσδοκία των εσχάτων ως αγώνα για την ανακαίνιση της ζωής**

- το νόημα θεολογικών όρων: «Παράδεισος», «Κόλαση», «Δευτέρα Παρουσία», «Βασιλεία του Θεού»
- ποιες επιπτώσεις έχει η αποδοχή του κόσμου ως έργου του Θεού
- τη συμβολική γλώσσα του βιβλίου της Αποκάλυψης
- τη σχέση ανάμεσα στην αρχή (δημιουργία) και το τέλος του κόσμου
- ιδέες για δράση, με έμπνευση από τη διήγηση για την Πορεία προς Εμμαούς.

I

Αν, πότε και πώς θα τελειώσει ο κόσμος;

i. Σύγχρονες καταστροφολογικές αντιλήψεις

Δοξασίες για τάχα επερχόμενη «καταστροφή του κόσμου» βρίσκουμε σε όλες τις εποχές. Σήμερα, το πρόβλημα μεγεθύνεται από κάποιες ταινίες φαντασίας, λογοτεχνικά και άλλα έργα, δημοσιεύματα του διαδικτύου κ.ά., όπου δυσκολεύεται κανείς να διακρίνει ανάμεσα στο πραγματικό και το φανταστικό. Συχνά αναπαράγονται παλιές δεισιδαιμονίες. Γνωστές περιπτώσεις

είναι το λεγόμενο «Ημερολόγιο των Μάγιας» και οι «προφητείες» του Νοστράδαμου, με βάση τις οποίες ορισμένοι προσδιόρισαν ημερομηνίες για τη «συντέλεια» του κόσμου και φυσικά διαψεύστηκαν. Στα τελευταία χρόνια, προκλήθηκε θόρυβος γύρω από το έτος 2000, για το οποίο ορισμένοι διέδιδαν ότι θα γινόταν η Δευτέρα Παρουσία, η καταστροφή του κόσμου, θα τρελαίνονταν τα κομπιούτερ κ.ά.

Καταστροφολογικές αντιλήψεις συναντούμε και στον χώρο της θρησκευτικής πίστης. Οι ιδέες αυτές άλλοτε αποτελούν υπερβολικές διατυπώσεις της στιγμής, άλλοτε οφείλονται σε εσφαλμένες κατανοήσεις και άλλοτε βασίζονται σε αυτή την ίδια τη διδασκαλία κάποιας

θρησκευτικής ομάδας. Το 2007, η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος αναγκάστηκε να εκδώσει ανακοίνωση για τις κακοδοξίες του βιβλίου ενός μοναχού που υποστήριζε ότι ο αντίχριστος έχει έλθει.

Οι Μάρτυρες του Ιεχωβά πιστεύουν ότι οι «τελευταίες ημέρες» άρχισαν και ο πόλεμος (Αρμαγεδδών) του Θεού με το κακό πλησιάζει. Όσοι επιζήσουν, μαζί με τους αναστημένους νεκρούς («μεγάλο πλήθος»), θα ζήσουν την Ημέρα της Κρίσης, η οποία θα διαρκέσει 1.000 χρόνια (Χιλιετής Βασιλεία του Χριστού). Μετά το τέλος της Ημέρας της Κρίσης, ο Σατανάς θα ηττηθεί τελειωτικά, η γη θα είναι επίγειος παράδεισος (Ψαλμ. 37, 29) με άφθονα υλικά αγαθά και όμορφα σπίτια,

όπου θα κατοικούν ευτυχισμένοι και υγιείς άνθρωποι (Τι διδάσκει πράγματι η Αγία Γραφή, εκδ. Σκοπιά 2005, σ. 27, 77-87, 214-218).

ii. Αντιλήψεις θρησκειών για το τέλος του κόσμου

Ισλάμ

Το τέλος του κόσμου

«Είναι μια Μέρα που οι άνθρωποι θα σκορπιστούν διάχυτα σαν

14 / 124 - 125

τον σκώρο. Και τα βουνά θα μοιάζουν σαν λαναρισμένο μαλλί. Και τότε, όποιου το ζύγισμα (των καλών του πράξεων), βρεθεί ότι είναι βαρύ, θα είναι σε μια Ζωή ευχαρίστησης κι ικανοποίησης. Αλλ' όμως όποιου το ζύγισμα (των καλών του πράξεων) βρεθεί ότι είναι ελαφρύ, θα έχει το σπίτι του σ' ένα (απύθμενο) Λάκκο (της Κόλασης). Και ποιος θα σου εξηγήσει τι είναι αυτό; Είναι Φωτιά με φλόγα αγριεμένη».

Κοράνιο, Σούρα 101, 4-11

Προσδοκία ανάστασης των νεκρών

«Μια Ημέρα που θ' ακούσουν ένα (δυνατό) σάλπισμα με (πολύ) αλήθεια. Αυτή θα είναι η Ημέρα της

Εξόδου (της Ανάστασης)».

Σούρα 50, 42

«Ορκίζομαι στην Ημέρα της Ανάστασης».

Σούρα 75, 1

«Εκείνη την Ημέρα θα αναγγείλουν στον άνθρωπο (όλα) όσα παρουσίασε (στη ζωή) και (όλα) όσα καθυστέρησε (να κάνει)».

Σούρα 75, 13

«Μερικά πρόσωπα -αυτή την Ημέρα- θα ακτινοβολούν (από λαμπρότητα και ομορφιά και ευχαρίστηση), ατενίζοντας τον Κύριό τους. Και άλλα πρόσωπα αυτή την

Ημέρα- θα είναι σκοτεινά και μελαγχολικά».

Σούρα 75, 22-24

Ζωηρές περιγραφές παραδείσου και κολάσεως

«Και τότε θα δεις τους ενόχους -αυτή την Ημέρα- δεμένους μεταξύ τους με αλυσίδες. Τα φορέματά τους από ρευστή πίσσα, και τα πρόσωπά τους θα σκεπάζονται με Φωτιά».

Σούρα 14, 49-50

«Και για όποιον φοβάται το Κύρος του Κυρίου του (που θα σταθεί μπροστά) αφιερώνονται δύο κήποι... Που περιέχουν από όλα τα είδη των απολαύσεων».

Σούρα 55, 46 και 48

17 / 125

«Στον καθένα τους θα υπάρχουν δύο πηγές που το νερό θα χύνεται συνέχεια... Στον (καθένα) τους θα υπάρχουν φρούτα και χουρμάδες και ρόδια».

Σούρα 55, 66 και 68

Ινδοϊσμός: Ο άνθρωπος πορεύεται στη λύτρωση, όπως η σταγόνα που επιστρέφει στον ωκεανό της υπέρτατης πραγματικότητας

«Ο άνθρωπος είναι δυνατόν να ξαναγεννηθεί, όπως και τα άλλα όντα, παίρνοντας διάφορες μορφές υπάρξεως. Το δόγμα της μετενσαρκώσεως, της ανακυκλήσεως των μεταβιώσεων, αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του Ινδοϊσμού

και των φιλοσοφικών συστημάτων, τα οποία αναπτύχθηκαν στο χώρο του. Το ουσιαστικότερο στοιχείο του ανθρώπου είναι το «άτμαν». Η πρώτη σημασία της λέξεως ήταν «αναπνοή», ζωή, τελικά όμως έφθασε να σημαίνει την ψυχή, το εγώ, την συνείδηση, το όχημα του νου και του χαρακτήρα, τη βαθύτερη ουσία ενός όντος. Με τον θάνατο, το άτμαν αναχωρεί από το φυσικό σώμα, για να κατοικήσει σ' ένα καινούριο... Η ινδική σκέψη ταυτίζει τελικά το ένα και μοναδικό Άτμαν με το Μπράχμαν, την ύψιστη, απρόσωπη αρχή, που βρίσκεται πάνω απ' όλα μέσα σε όλα. Περικλείει τα πάντα, διαποτίζει τα πάντα. [...] Ο τελικός σκοπός, τον οποίο πρέπει να επιδιώξει ο άνθρωπος, είναι η

λύτρωση από την αδιάκοπη ροή της σαμσάρα (ανακύκλωση των μεταβιώσεων), και ότι αυτό το επιτυγχάνει, όταν συνειδητοποιήσει την ταυτότητα Άτμαν και Μπράχμαν».

Αναστασίου Αρχιεπισκόπου
Τυράννων, Ίχνη από την
αναζήτηση του υπερβατικού

Βουδισμός: Η Νιρβάνα ως απαλλαγή από τις επιθυμίες

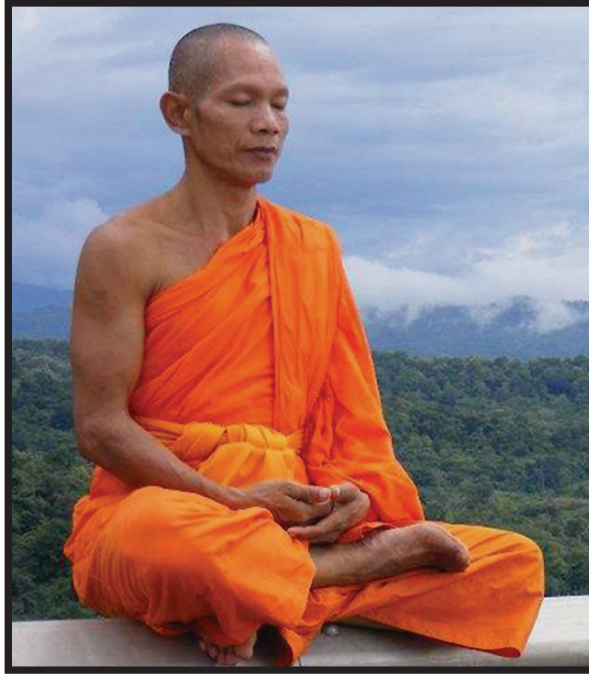
«Ο όρος «νιρβάνα» σημαίνει «σβήσιμο», «κατάσβεση» και αναφέρεται στη τελική επιδίωξη του ανθρώπου, όπως αυτή γίνεται κατανοητή στις παραδόσεις θρησκευμάτων ινδικής προέλευσης. Ιδιαίτερα όμως η περί νιρβάνα αντίληψη

συνδέθηκε με τον βουδισμό. [...] Εκεί ο όρος συναντάται με τη σημασία της «κατάσβεσης»... Αυτό που «σβήνει» είναι η επιθυμία, η απέχθεια, η άγνοια και συνακόλουθα η οδύνη και ο κύκλος των επαναβιώσεων».

Πηγή: Θρησκευολογικό Λεξικό

Σαμσάρα: Ο κύκλος της ζωής

Βουδιστής μοναχός σε περισυλλογή: Ο δρόμος για τη νιρβάνα

Δραστηριότητες

1. Σκεφτείτε λέξεις που σχετίζονται, με οποιοδήποτε τρόπο, με τη φράση: «τέλος του κόσμου». Συγκεντρώστε στον πίνακα τις ιδέες σας. Στην ομάδα σας, ξεχωρίστε τις τυχόν καταστροφολογικές ιδέες που ακούστηκαν και

22 / 126 - 127

ανταλλάξτε σκέψεις για την προ-έλευσή τους (π.χ. θρησκεία, παραθρησκεία, πολιτική, επιστήμη κλπ.).

2. Σκεφτείτε, πρώτα ατομικά και έπειτα ομαδικά, άραγε γιατί οι άνθρωποι παρασύρονται από «καταστροφολογικές αντιλήψεις»; Ποια είναι τα συμπεράσματά σας;

3. Διερευνήστε στο λεξικό τη σημασία των όρων «κόσμος», «αρχή», «τέλος», παράδεισος», «κόλαση», «ανάσταση», «μετενσάρκωση». Αφού διαβάσετε τα κείμενα της ενότητας «Αντιλήψεις θρησκειών για το τέλος του κόσμου», εξετάστε στην ομάδα σας με ποιες θρησκείες συνδέεται κάθε όρος.

4. Ας χαλαρώσουμε λίγο... Πώς σχολιάζετε την παρακάτω γελοιογραφία;

Εδώ χαμογελάμε!

II

Η πορεία προς τα έσχατα μέσα από εικόνες και παραβολές

i. Ο κόσμος και η ιστορία οδεύει προς ένα τέλος (Έσχατα)

«Η ανθρωπότητα είναι καταδικασμένη και πρέπει να βρει ένα άλλο μέρος να ζει εκτός του πλανήτη Γη, αν θέλει να επιβιώσει μέσα στα επόμενα 1.000 χρόνια.

Όπως υποστηρίζει ο θεωρητικός φυσικός Στίβεν Χόκινγκ, η καλύτερη πιθανότητα για να επιβιώσουμε ως είδος είναι να φύγουμε

από τον πλανήτη που μας φιλοξενεί και να δημιουργήσουμε αποικίες σε άλλους.

Μιλώντας στο Oxford University Union, ο Χόκινγκ τόνισε πως η ανθρωπότητα δεν θα επιβιώσει πάνω από 1.000 χρόνια στη Γη, εξαιτίας των φυσικών καταστροφών, της κλιματικής αλλαγής, των πυρηνικών και άλλων καταστροφικών παραγόντων».

Πηγή: Ειδησεογραφία από τον δικτυακό τόπο του «CNN»

*** * ***

«Η νέα πρόβλεψη για το τέλος του κόσμου μας δεν μας έρχεται ούτε από κάποιο σενάριο του Χόλιγουντ, ούτε πρόκειται για αρχαία

«προφητεία» ή παράλογη πεποίθηση φανατικών πιστών. Είναι οι επιστήμονες που το λένε, οι οποίοι μπορεί να μην μιλάνε για την καταστροφή του πλανήτη, αλλά σίγουρα προεξοφλούν το τέλος του πολιτισμού όπως τον γνωρίζουμε σήμερα. Η μελέτη που χρηματοδοτήθηκε από το Κέντρο Διαστημικών Πτήσεων Γκοντάρ της NASA προβλέπει ότι σύσσωμος ο ανεπτυγμένος κόσμος οδεύει προς την καταστροφή, αφού ο βιομηχανικός πολιτισμός θα καταρρεύσει μέσα στις επόμενες δεκαετίες...

Διερευνώντας την ανθρώπινη και φυσική δυναμική όλων των ιστορικών παραδειγμάτων οι επιστήμονες εντόπισαν τους κυριότερους παράγοντες, που όταν βρίσκονται σε κρίση, οδηγούν στην

παρακμή των πολιτισμών και οι οποίοι φαίνονται να απειλούν και τον δικό μας. Αυτοί είναι: ο πληθυσμός, το κλίμα, το νερό, η γεωργία και η ενέργεια. Όπως εξηγούν, οι παράγοντες αυτοί μπορούν να οδηγήσουν στην κατάρρευση, όταν συσχετίζονται με τρόπο ο οποίος δημιουργεί δυο καίρια κοινωνικά χαρακτηριστικά: «την υπερεκμετάλλευση των πόρων» και τη «διαστρωμάτωση της κοινωνίας στις ελίτ (πλούσιοι) και στις μάζες (φτωχοί)»».

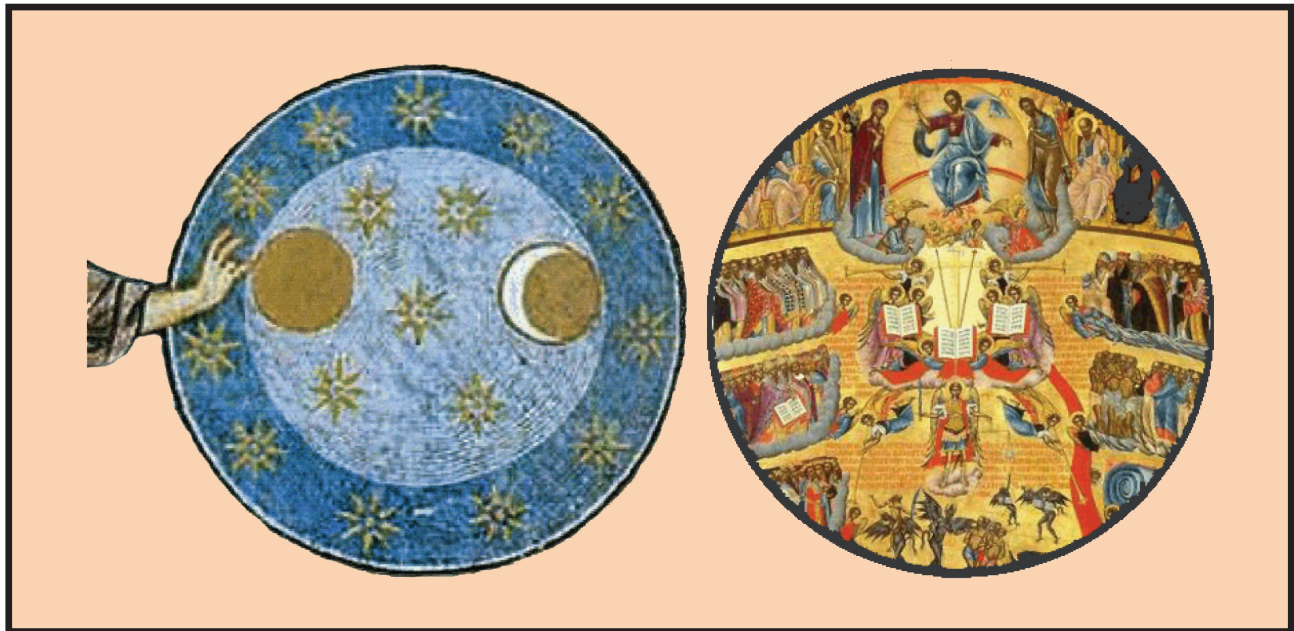
Πηγή: Ειδησεογραφία από τον δικτυακό τόπο «TRIBUNE»

«Καθώς ο κόσμος παρακολουθεί έκπληκτος τα δραματικά γεγονότα

των τελευταίων ετών στην Ανατολική Ευρώπη -την κατάρρευση του κομμουνισμού και την αποσύνθεση της Σοβιετικής Ένωσης- ο Φράνσις Φουκουγιάμα προτείνει να στρέψουμε μαζί του την προσοχή μας σε ένα ερώτημα που είχαν θέσει οι μεγάλοι φιλόσοφοι των περασμένων αιώνων: Υπάρχει κάποια κατεύθυνση στην εξελικτική πορεία της ιστορίας της ανθρωπότητας; Και αν η Ιστορία έχει κάποια κατεύθυνση, τότε ποιο είναι το τέλος αυτής της πορείας; Και σε ποιο σημείο αυτής της πορείας, σε σχέση με το τέλος της, βρισκόμαστε τώρα;»

Από την παρουσίαση
του βιβλίου: Francis Fukuyama,
Το τέλος της Ιστορίας και
ο τελευταίος άνθρωπος

29 / 128 - 129

Δημιουργία και Μέλλουσα Κρίση: Από την αρχή μέχρι το τέλος του κόσμου

ii. Η προσδοκία της Δευτέρας Παρουσίας

«Ο χαιρετισμός αυτός γράφεται
από μένα τον Παύλο με το ίδιο μου
το χέρι. Όποιος δεν αγαπάει τον

Κύριο Ιησού Χριστό ας είναι χωρισμένος από το σώμα της εκκλησίας. Μαράν αθά – ο Κύριος έρχεται!».

Α Κορ 16, 21-22

«Αυτός που τα επιβεβαιώνει όλα αυτά λέει: «Ναι, έρχομαι σύντομα». «Αμήν· ναι, έλα, Κύριε Ιησού»».

Απ 22, 20

«Και πάλιν ερχόμενον μετά δόξης κρίναι ζώντας και νεκρούς».

Από το Σύμβολο της Πίστεως

Ανάσταση νεκρών: «Έσχατος εχθρός καταργείται ο θάνατος». «Πού σου άδη το κέντρον;»

«Γιατί ο ίδιος ο Χριστός πρέπει

να βασιλεύει ωσότου ο Θεός υποτάξει σ' αυτόν όλους τους εχθρούς. Ο τελευταίος εχθρός που θα συντριφθεί είναι ο θάνατος».

Α Κορ 15, 25-26

«Πού είναι λοιπόν θάνατε το δηλητηριώδες κεντρί σου; Πού είναι άδη η νίκη σου; Αναστήθηκε ο Χριστός κι εσύ κατανικήθηκες! Αναστήθηκε ο Χριστός και οι δαίμονες έχουν κατακρημνισθεί! Αναστήθηκε ο Χριστός και οι άγγελοι χαίρονται! Αναστήθηκε ο Χριστός και η ζωή κυριαρχεί! Αναστήθηκε ο Χριστός και κανείς νεκρός δεν θα παραμείνει πλέον στο μνήμα!».

**Ιωάννης Χρυσόστομος,
Κατηχητικός Λόγος**

32 / 129 - 130

Ἡ Ανάστασις, Μονή Οσίου Λουκά, 11ος αι.

Από τον Κανόνα του Μ. Σαββάτου
Βασιλεύει μεν ο άδης πάνω στο
γένος των ανθρώπων· όμως δεν
βασιλεύει αιώνια· διότι, όταν εσύ,
κραταιέ, τέθηκες στον τάφο, με τη
ζωαρχική παλάμη σου συνέτριψες
τις κλειδαριές του θανάτου και κή-
ρυξες λύτρωση αληθινή σ' αυτούς
που από παλιά κοιμόντουσαν εκεί,

**Σωτήρα, με το να γίνεις ο πρώτος
που αναστήθηκε εκ των νεκρών.**

Ωδή στ΄

**Ας νιώσει αγαλλίαση η κτίση, ας
ευφρανθούν όλοι οι άνθρωποι επί
της γης· διότι ο εχθρός άδης έχει
ηττηθεί κατά κράτος και απογυμνω-
θεί από τη δύναμή του. Ας ετοιμά-
σουν οι ευσεβείς γυναίκες τα μύρα
τους και ας έλθουν στον τάφο να με
προϋπαντήσουν. Τον Αδάμ και την
Εύα, μαζί με το καταγόμενο από αυ-
τούς γένος, λυτρώνω και την τρίτη
ημέρα θ΄ αναστηθώ από τους νε-
κρούς.**

Ωδή θ΄

Τελική κρίση: Η παραβολή της κρίσης (Μτ 25, 31-46). «Και είδα έναν άσπρο θρόνο» (Απ 20, 11-14)

Η Μέλλουσα Κρίση, Giotto, 1305 (λεπτομέρεια)

«Όταν θα έρθει ο Υιός του Ανθρώπου με όλη του τη μεγαλοπρέπεια και θα τον συνοδεύουν όλοι οι άγιοι άγγελοι, θα καθίσει στον

35 / 130 - 131

βασιλικό θρόνο του. Τότε θα συναχθούν μπροστά του όλα τα έθνη, και θα τους ξεχωρίσει όπως ξεχωρίζει ο βοσκός τα πρόβατα από τα κατσίκια. Τα πρόβατα θα τα τοποθετήσει στα δεξιά του και τα κατσίκια στ' αριστερά του. Θα πει τότε ο βασιλιάς σ' αυτούς που βρίσκονται δεξιά του: «Ελάτε, οι ευλογημένοι απ' τον Πατέρα μου, κληρονομήστε τη βασιλεία που σας έχει ετοιμαστεί απ' την αρχή του κόσμου. Γιατί, πείνασα και μου δώσατε να φάω, δίψασα και μου δώσατε να πιω, ήμουν ξένος και με περιμαζέψατε, γυμνός και με ντύσατε, άρρωστος και μ' επισκεφθήκατε, φυλακισμένος κι ήρθατε να με δείτε». Τότε θα του απαντήσουν οι άνθρωποι του Θεού: «Κύριε, πότε σε είδαμε να

πεινάς και σε θρέψαμε ή να διψάς και σου δώσαμε να πιεις; Πότε σε είδαμε ξένο και σε περιμαζέψαμε ή γυμνό και σε ντύσαμε; Πότε σε είδαμε άρρωστο ή φυλακισμένο κι ήρθαμε να σε επισκεφθούμε; «Τότε θα τους απαντήσει ο βασιλιάς: «Σας βεβαιώνω πως αφού τα κάνατε αυτά για έναν από τους άσημους αδερφούς μου, τα κάνατε για μένα».

Ύστερα θα πει και σ' αυτού που βρίσκονται αριστερά του: «Φύγετε από μπροστά μου, καταραμένοι! Πηγαίνετε στην αιώνια φωτιά, που έχει ετοιμαστεί για το διάβολο και τους δικούς του. Γιατί, πείνασα και δε μου δώσατε να φάω, δίψασα και δε μου δώσατε να πιω, ήμουν ξένος και δε με περιμαζέψατε, γυμνός και δε με ντύσατε, άρρωστος και φυλακισμένος και δεν ήρθατε να με

δείτε». Τότε θα του απαντήσουν κι αυτοί: «Κύριε, πότε σε είδαμε πεινασμένο ή διψασμένο ή ξένο ή γυμνό ή άρρωστο ή φυλακισμένο και δε σε υπηρετήσαμε;» Και θα τους απαντήσει: «Σας βεβαιώνω πως αφού δεν τα κάνατε αυτά για έναν από τους άσημους αδερφούς μου, δεν τα κάνατε ούτε για μένα». Αυτοί λοιπόν θα πάνε στην αιώνια τιμωρία, ενώ οι δίκαιοι στην αιώνια ζωή».

ΜΤ 25, 31-46

Η Μέλλουσα Κρίση (λεπτομέρεια)

38 / 131

«Κι είδα ένα λευκό θρόνο κι εκείνον που καθόταν σ' αυτόν. Η γη κι ο ουρανός έφυγαν από μπροστά του κι εξαφανίστηκαν. Και είδα τους νεκρούς, μεγάλους και μικρούς, να στέκονται μπροστά στο θρόνο. Ανοίχτηκαν βιβλία, κι ύστερα ανοίχτηκε ένα άλλο βιβλίο, το βιβλίο της ζωής. Και κρίθηκαν οι νεκροί ανάλογα με τα έργα τους, που ήταν γραμμένα στα βιβλία».

Απ 20, 11-14

«Είδα αυτό το όνειρο. Ένας άνθρωπος παρουσιαζόταν στο κριτήριο του Κυρίου:

– «Κοίταξε, Θεέ μου», του έλεγε· «τήρησα τον νόμο σου», δεν έκανα τίποτε το αισχρό, κακό ή αντίθρησκο. Κύριε, τα χέρια μου είναι καθαρά».

– «Ασφαλώς, ασφαλώς», του απαντούσε ο καλός Θεός... «αλλά είναι άδεια»».

Φολλερώ Ρ., Γάλλος
ανθρωπιστής και
ιεραπόστολος

**Ο Παράδεισος και η κόλαση: όχι
θεική αμοιβή ή τιμωρία, αλλά ατε-
λείωτη ζωή μέσα στην αγκαλιά
του Θεού ή απόλυτη άρνηση της
μετοχής στη ζωή Του**

Στην παραβολή του πλουσίου
και του πτωχού Λαζάρου (Λκ 16,
19-31), ο Χριστός ονόμασε συμβο-
λικά τη βασιλεία του Θεού «κόλπο
Αβραάμ», δηλ. αγκαλιά του Αβρα-
άμ. Η φράση είναι συμβολική και

σημαίνει: «κοντά στον Αβραάμ, κοντά στον Θεό».

*** * ***

«Διηγήθηκε ο αββάς Μακάριος ότι, περπατώντας κάποτε στην έρημο, βρήκε πεσμένο στο χώμα το κρανίο ενός νεκρού και, καθώς το σκούνησε με το φοινικένιο ραβδί του, άκουσε φωνή απ' αυτό. Το ρώτησε: Ποιος είσαι συ;

– Εγώ, αποκρίθηκε το κρανίο, ήμουν αρχιερέας των ειδώλων και των ειδωλολατρών που έμεναν σ' αυτόν τον τόπο. Κι εσύ είσαι ο πνευματοφόρος Μακάριος. Μάθε λοιπόν ότι οποιαδήποτε ώρα σπλαχνιστείς όσους βρίσκονται στην κόλαση και προσευχηθείς γι' αυτούς,

παρηγορούνται λίγο.

– Ποια είναι η παρηγοριά και ποια η κόλαση; ρώτησε ο γέροντας.

– Όσο απέχει ο ουρανός από τη γη, απάντησε το κρανίο, τόσο είναι το βάθος της φωτιάς που βρίσκεται από κάτω μας· σ' αυτή τη φωτιά είμαστε χωμένοι από τα πόδια μέχρι το κεφάλι μας. Και δεν μπορεί κανείς με το πρόσωπό του ν' αντικρίσει το πρόσωπο του αλλού, γιατί οι ράχες μας είναι κολλημένες μεταξύ τους. Όταν λοιπόν προσεύχεσαι για μας, βλέπει λιγάκι ο ένας το πρόσωπο του αλλού. Αυτή είναι η παρηγοριά.

Μόλις άκουσε αυτά ο γέροντας, αναστέναξε βαθιά και είπε: Αλίμονο στη μέρα που γεννήθηκε ο άνθρωπος ο αμαρτωλός. Καλύτερα θα ήταν να μην είχε γεννηθεί, όπως

είπε και για τον Ιούδα ο Κύριος (Μτ 26, 24) [...]».

Από το Γεροντικό

Η πέμπτη σφραγίδα της Αποκάλυψης, Δομ. Θεοτοκόπουλος, 1608

43 / 132 - 133

«Και τούτο οφείλουμε να ξέρουμε, ότι ο Θεός δεν τιμωρεί κανέναν στο μέλλον, αλλά ο καθένας κάνει τον εαυτό του δεκτικό στη μετοχή του Θεού. Όμως η μετοχή του Θεού είναι τρυφή, ενώ η αμεθεξία Του, κόλαση. [...]

Γιατί τι είναι κόλαση παρά η στέρηση εκείνου που σφοδρά επιθυμεί κανείς; Κατά την αναλογία λοιπόν του πόθου, όσοι ποθούν το Θεό ευφραίνονται και όσοι ποθούν την αμαρτία κολάζονται. [...]

Και στην αιωνιότητα ο Θεός παρέχει σ' όλους τα αγαθά, γιατί είναι πηγή των αγαθών αναβλύζοντας σ' όλους την αγαθότητα, ενώ ο καθένας καταπώς έκανε δεκτικό τον εαυτό του, μετέχει στο αγαθό [...]».

Ιω. Δαμασκηνού, Κατά Μανιχαίων

«Αν κάποιος σας πει «να εδώ είναι ο Μεσσίας» ή «να εκεί είναι», μην τον πιστέψετε. Γιατί θα εμφανιστούν μεσσίες και ψευδοπροφήτες, που θα κάνουν μεγάλα και φοβερά θαύματα, για να σας παραπλανήσουν. [...] Γιατί ο Υιός του ανθρώπου θα έλθει τόσο φανερά, όπως η αστραπή που βγαίνει στην ανατολή και φαίνεται ως τη δύση».

Μτ 24, 22 και 27

Η τελική κρίση, Μιχαήλ Άγγελος, 16ος αι.

46 / 134

Μια συμβολική ιστορία για τον Παράδεισο και την κόλαση

Η ταφή του κόμητα Οργκάθ (λεπτομέρεια, Η ουράνια δόξα), Δομ. Θεοτοκόπουλος, 1586-88

««Θα σου δείξω την κόλαση»,
είπε ο Κύριος σ' έναν ραβίνο και
τον οδήγησε σε ένα δωμάτιο που

είχε στη μέση ένα μεγάλο στρογγυλό τραπέζι. Οι άνθρωποι που κάθονταν γύρω απ' το τραπέζι ήταν πεινασμένοι και απελπισμένοι. Στη μέση του τραπεζιού βρισκόταν ένα τεράστιο καζάνι με νόστιμο φαγητό που μύριζε καταπληκτικά, ώστε το στόμα του ραβίνου γέμισε σάλιο. Όσοι κάθονταν στο τραπέζι κρατούσαν από ένα κουτάλι με πολύ μακρύ χέρι. Παρόλο που τα κουτάλια έφταναν ίσα - ίσα το καζάνι, τα χερούλια τους ήταν πιο μακριά απ' τα μπράτσα των ανθρώπων που τα κρατούσαν: έτσι κανένας τους δεν μπορούσε να φάει, γιατί του ήταν αδύνατον να φέρει το φαγητό ως τα χείλη του. Ο ραβίνος είδε ότι η δυστυχία τους ήταν πραγματικά τρομερή.

«Τώρα θα σου δείξω τον Παράδεισο», είπε ο Κύριος, και μπήκαν σ' ένα άλλο δωμάτιο, ακριβώς το ίδιο όπως το πρώτο. Κι εκεί υπήρχε το ίδιο μεγάλο στρογγυλό τραπέζι, το ίδιο καζάνι με φαγητό. Οι άνθρωποι εδώ, όπως και οι προηγούμενοι, κρατούσαν τα ίδια κουτάλια με μακριά χερούλια-εδώ όμως όλοι ήταν καλοφαγωμένοι και παχουλοί, γελούσαν και συζητούσαν. Ο ραβίνος δεν καταλάβαινε.

«Είναι απλό, αλλά απαιτεί μια συγκεκριμένη ικανότητα», είπε ο Κύριος. «Σ' αυτό το δωμάτιο, βλέπεις, έμαθαν να ταΐζουν ο ένας τον άλλον»».

**Irvin Yalom, Η μάνα
και το νόημα της ζωής**

iii. Η τελική επικράτηση της Βασιλείας του Θεού. «Πότε έρχεται η βασιλεία του Θεού;»

Ζωή γεμάτη χαρά και δημιουργία

«Λοιπόν, αδελφοί μου, να χαίρεστε, να προοδεύετε, να συμπαραστέκεστε ο ένας στον άλλο· να μην έχετε διαφωνίες, να έχετε ειρήνη, κι ο Θεός που χαρίζει την αγάπη και την ειρήνη θα είναι μαζί σας».

B Κορ 13, 11

«Η βασιλεία του Θεού δεν είναι φαγητό και ποτά, αλλά δικαιοσύνη, ειρήνη και χαρά, που δίνει το Άγιο Πνεύμα».

Ρωμ 14, 18

* * *

(ανώνυμο), Γ. Σικελιώτης

Δώδεκα παιδιά στους δρόμους,
δώδεκα παιδιά,
πήραν τη βροχή στους ώμους,
δώδεκα παιδιά,
κράτησαν ψηλά τον ήλιο, κάνανε το
κρύο φίλο,
πήγαν πιο μακριά κι απ' τα πουλιά.
Βρήκαν στην κορφή, την παλιά
πληγή,
το χρυσό μαχαίρι του ληστή...

51 / 136

Δώδεκα παιδιά στους δρόμους,
δώδεκα σπαθιά,
πήραν το Χριστό στους ώμους
δώδεκα παιδιά,
χάραξαν στη γη τους νόμους,
άνοιξαν στη νύχτα δρόμους
κι έγινε η αγάπη πιο βαθιά.
Γράψαν μια ευχή, να μη ξεχαστεί,
κάτω από το χώμα η γιορτή [...]

Χριστοδούλου Δ., Λοΐζος Μ.

Αγωνιστές, Α. Τάσος, 1973-75

Ο άγιος Χριστόφορος βαστάζει στους ώμους τον Χριστό

Ο Ευαγγελισμός (λεπτομέρεια, Η συμφωνία των αγγέλων), Δομ. Θεο- τοκόπουλος, 1596-1600

53 / 136 - 137

Ο Θεός προσκαλεί όλους τους ανθρώπους στη βασιλεία του

Η παραβολή του μεγάλου δείπνου

«Κάποιος από κείνους που έτρωγαν μαζί με τον Ιησού, του είπε: «Μακάριος όποιος πάρει μέρος στο τραπέζι της βασιλείας του Θεού». Κι ο Ιησούς του είπε: «Ένας άνθρωπος ετοίμασε μεγάλο δείπνο και κάλεσε πολλούς. Όταν ήρθε η ώρα του δείπνου, έστειλε το δούλο του να πει στους καλεσμένους: «Ελάτε, όλα είναι πια έτοιμα». Τότε άρχισαν, ο ένας μετά τον άλλο, να βρίσκουν δικαιολογίες: Ο πρώτος του είπε: «Έχω αγοράσει ένα χωράφι και πρέπει να πάω να το δω· σε παρακαλώ, θεώρησέ με δικαιολογημένο». Άλλος του είπε: «Έχω

αγοράσει πέντε ζευγάρια βόδια και πάω να τα δοκιμάσω· σε παρακαλώ, δικαιολόγησέ με». Κι ένας άλλος του είπε: «Είμαι νιόπαντρος και γι' αυτό δεν μπορώ να έρθω». Γύρισε ο δούλος εκείνος και τα είπε αυτά στον κύριό του. Τότε ο οικοδεσπότης οργισμένος είπε στο δούλο του: «Πήγαινε γρήγορα στις πλατείες και στους δρόμους της πόλης και φέρε μέσα τους φτωχούς, τους ανάπηρους, τους κουτσούς και τους τυφλούς». Όταν γύρισε ο δούλος τού είπε: «Κύριε, αυτό που πρόσταξες έγινε και υπάρχει ακόμη χώρος». Είπε πάλι ο κύριος στο δούλο: «Πήγαινε έξω από την πόλη στους δρόμους και στα μονοπάτια κι ανάγκασέ τους να έρθουν, για να γεμίσει το σπίτι μου· γιατί σας βεβαιώνω πως

κανένας από κείνους που κάλεσα
δε θα γευτεί το δείπνο μου»».

Λκ 14, 16 - 24

**«Πότε έρχεται η βασιλεία του
Θεού;»**

**Η Βασιλεία του Θεού είναι ήδη
παρούσα, «η βασιλεία του Θεού
εντός ημών εστίν»**

**«Όταν ρωτήθηκε από τους Φα-
ρισαίους ο Ιησούς πότε έρχεται η
βασιλεία του Θεού, τούς απάντησε:
«Η βασιλεία του Θεού δεν έρχεται
με τρόπο φανερό σε όλους. Δε θα
πούνε «να, εδώ είναι» ή «εκεί», για-
τί η βασιλεία του Θεού είναι κιόλας
ανάμεσά σας».**

Λκ, 17, 21

56 / 137 - 138

Η ετοιμασία του Θρόνου, Μητρόπολη Μυστρά, 13ος αι.

Η Βασιλεία του Θεού όχι μόνο ως όραμα, αλλά και ως πρόγευση μέσα στην ιστορία

«Σας βεβαιώνω πως υπάρχουν μερικοί ανάμεσα σ' αυτούς που βρίσκονται εδώ, οι οποίοι δε θα γευτούν το θάνατο, πριν δουν να έρχεται δυναμικά η βασιλεία του Θεού».

Μκ 9, 1

Ο κρυμμένος θησαυρός

«Η βασιλεία των ουρανών μοιάζει επίσης με θησαυρό κρυμμένο στο χωράφι, που τον βρήκε ένας άνθρωπος και τον έκρυψε, κι όλος χαρά πάει και πουλάει όλα όσα έχει κι αγοράζει εκείνο το χωράφι».

Μτ 13, 44

Το πανάκριβο μαργαριτάρι

«Η βασιλεία των ουρανών πάλι μοιάζει μ' έναν έμπορο, που ζητούσε να βρει όμορφα μαργαριτάρια. Κι όταν βρήκε ένα πανάκριβο μαργαριτάρι, πήγε και πούλησε όλα όσα είχε και το αγόρασε».

Μτ 13, 45

Δραστηριότητες

- 1. Τα δύο πρώτα κείμενα από την ενότητα II.i μιλούν για επικείμενο «τέλος» του κόσμου, λόγω ανθρώπινων λαθών. Στην ομάδα σας, σχεδιάστε μια δράση της επιλογής σας με στόχο την ευαισθητοποίηση γύρω από τα θέματα που θίγουν τα κείμενα.**
- 2. Ορίστε στην αίθουσα μια νοητή γραμμή από το «θετικό» μέχρι το «αρνητικό». Τοποθετηθείτε ανάλογα με τη θέση σας στο πρώτο ερώτημα του Φ. Φουκουγιάμα. Συζητήστε σχετικά, προεκτείνοντας τη σκέψη σας και στα δύο επόμενα ερωτήματα.**
- 3. Σκεφτείτε, ατομικά και έπειτα**

ομαδικά, άραγε, πώς εξηγείται ότι οι πρώτοι χριστιανοί είχαν έντονη την προσδοκία της Δευτέρας Παρουσίας του Χριστού, όπως φαίνεται από τα βιβλικά κείμενα της ενότητας II.ii;

4. Με αφετηρία τα κείμενα που αναφέρονται στην Ανάσταση του Χριστού, συζητήστε στην ομάδα σας για ποιους λόγους η Ανάσταση του Χριστού δίνει στους χριστιανούς χαρά και ελπίδα.

Ζωγραφίστε ομαδοσυνεργατικά ένα εικαστικό, με θέμα: «Η χαρά της Ανάστασης». Παρουσιάστε το στην τάξη και εξηγήστε σχετικά.

5. Δημιουργήστε ένα κολάζ με εικόνες ανθρώπων, τους οποίους αναφέρει η παραβολή της

κρίσης. Τοποθετήστε ως τίτλους ή λεζάντες κατάλληλες φράσεις από το κείμενο.

6. Διαβάστε τα κείμενα της Απ 20, 11-14 και του Ρ. Φολλερώ. Σημειώστε ιδέες γύρω από το ερώτημα: Άραγε πώς θα μπορούσαν να γεμίσουν τα «άδεια χέρια», του Ρ. Φολλερώ; Στη συνέχεια, ακούστε το τραγούδι «Άδεια μου αγκαλιά» (Δ. Σαββόπουλος). Πείτε μία σκέψη που κάνατε μετά το άκουσμα του τραγουδιού.

7. Με αφορμή τη φράση του Γερωντικού «οι ράχες μας είναι κολλημένες μεταξύ τους... όταν προσεύχεσαι για μας, βλέπει λιγάκι ο ένας το πρόσωπο του αλλού», μπορείτε να παίξετε ένα παιχνίδι,

σε κατάλληλο χώρο (λ.χ. αίθουσα πολλαπλών χρήσεων): Απλωθείτε στον χώρο. Με το σύνθημα του συντονιστή κινηθείτε όπως θέλετε, με έναν όρο: Να βλέπετε όλοι τα πρόσωπα όλων, ποτέ την πλάτη τους. Μπορείτε να τα καταφέρετε; Και όμως μπορείτε... Ξαναδοκιμάστε!

8. Αναζητήστε ομοιότητες και διαφορές στις εικόνες του Μ. Αγγέλου και του Θεοτοκόπουλου. Στην ομάδα σας, αποφασίστε νέους τίτλους για αυτές. Ανακοινώστε και εξηγήστε. Προχωρήστε στην τελική επιλογή, με ψηφοφορία σε επίπεδο τάξης.

9. Βλέπετε κάποια σχέση ανάμεσα στο νόημα της ιστορίας από

το Γεροντικό με εκείνης του Ι. Υalom; Εξηγήστε.

10. Το μήνυμα των βιβλικών κειμένων της ενότητας II.iii είναι ότι η πορεία για τη βασιλεία του Θεού είναι αγώνας, αγάπη, χαρά.

Ακούστε το τραγούδι «Δώδεκα παιδιά» και σκεφτείτε: Πώς συνδυάζεται ο αγώνας με τη χαρά;

11. Η παραβολή του δείπνου περιέχει πολλές συμβολικές εικόνες. Στην ομάδα σας προετοιμάστε και εκφράστε, με όποιο τρόπο θέλετε, ένα στιγμιότυπο από την παραβολή. Στην ολομέλεια της τάξης αναζητήστε το κρυμμένο νόημα των εικόνων.

12. Διαβάστε τα βιβλικά κείμενα της τελευταίας υποενότητας.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι αναφορές στον «θησαυρό» και το «μαργαριτάρι» έχουν συμβολικό νόημα, οργανώστε ένα κατάλογο... υπενθυμίσεων, όπου σε δύο στήλες να σημειώσετε ιδέες από την πραγματική ζωή: «1η στήλη: Αξίζει να... «πουλήσω»», «2η στήλη: Αξίζει να... «αγοράσω»».

III

Από τη δημιουργία του κόσμου στη νέα Δημιουργία

i. Το βιβλίο της Αποκάλυψης για τη Βασιλεία του Θεού

«Αυτό το βιβλίο περιέχει την αποκάλυψη που έδωσε ο Θεός

64 / 139 - 140

στον Ιησού Χριστό, για να φανερώσει στους δούλους του αυτά που είναι καθορισμένα να γίνουν πολύ σύντομα».

Απ 1, 1

«Εγώ είμαι το Άλφα και το Ωμέγα, λέει το Θεός, ο Παντοκράτορας Κύριος, αυτός που αληθινά υπάρχει και υπήρχε και θα 'ρθει».

Απ 1, 8

«Νύχτα δεν θα υπάρχει πια, και δεν χρειάζεται ο φως το λυχναριού ή του ήλιου, γιατί ο Κύριος θα φέγγει πάνω τους, και θα βασιλεύουν αιώνια»

Απ 22, 5

««Να έρχομαι σύντομα», λέει ο Ιησούς, και «φέρνω μαζί μου την ανταμοιβή, για να ανταποδώσω στον καθένα ανάλογα με τα έργα του. Εγώ είμαι το Άλφα και το Ωμέγα, ο πρώτος και ο έσχατος, η αρχή και το τέλος»».

ΑΠ 22, 12-13

«Το Πνεύμα και η νύφη λένε: «Έλα». Κι όποιος ακούει ας πει: «Έλα». Όποιος διψάει ας έρθει, όποιος θέλει ας πάρει δωρεάν το νερό της ζωής».

ΑΠ 22, 17

Ο Χριστός το Α και το Ω, κατακόμβη
Commodilla, Ρώμη, 3-4ος αι.

ii. Από τη Γένεση στην
Αποκάλυψη

67 / 140 - 141

«Στην αρχή ο Θεός δημιούργησε τον ουρανό και τη γη. Η γη όμως ήταν έρημη και ασχημάτιστη, ήταν πάνω στην άβυσσο, και πάνω στα νερά έπνεε Πνεύμα Θεού».

Γεν 1, 1

«Ο Θεός είδε τα δημιουργήματά του και ήταν όλα πάρα πολύ καλά».

Γεν 1, 31

«Την έβδομη ημέρα την ευλόγησε και την καθαγίασε, γιατί αυτήν την ημέρα ολοκλήρωσε τη δημιουργία του και αναπαύθηκε».

Γεν 2, 3

«Τότε ο Κύριος ο Θεός είπε στο φίδι... «Έχθρα θα βάλω ανάμεσα σ'»

εσένα και στη γυναίκα, κι ανάμεσα στο σπέρμα σου και το σπέρμα της. Εκείνος θα σου συντρίψει το κεφάλι κι εσύ θα του πληγώσεις τη φτέρνα»».

Γεν 3, 14-15

«Ο Κύριος ο Θεός έδιωξε τον άνθρωπο από τον κήπο της Εδέμ, για να καλλιεργεί τη γη απ' την οποία είχε προέλθει».

Γεν 3, 23

Ο καινούριος ουρανός και η καινούρια γη

«Τότε είδα έναν καινούριο ουρανό και μια καινούρια γη. Ο πρώτος ουρανός κι η πρώτη γη είχαν εξαφανιστεί κι η θάλασσα δεν υπήρχε πια. Κι είδα την άγια πόλη, τη νέα

Ιερουσαλήμ, να κατεβαίνει από τον ουρανό, από το Θεό, έτοιμη σαν τη νύφη που στολισμένη περιμένει τον άντρα της. Άκουσα και μια δυνατή φωνή απ' τον ουρανό να λέει: «Τώρα πια η κατοικία του Θεού είναι μαζί με τους ανθρώπους. Θα κατοικήσει μαζί τους, κι αυτοί θ' αποτελούν το λαό του. Ο ίδιος ο Θεός θα είναι μαζί τους. Θα διώξει κάθε δάκρυ από τα μάτια τους, κι ο θάνατος δε θα υπάρχει πια· ούτε πένθος ούτε κλάμα ούτε πόνος θα υπάρχει πια, γιατί τα παλιά πέρασαν».

Και αυτός που καθόταν στο θρόνο είπε: «Να, όλα τα κάνω καινούρια». Και μου λέει: «Γράψε, γιατί τα λόγια μου είναι αληθινά κι αξίζει κανείς να τα εμπιστευθεί»».

Απ 21, 1-5

iii. «Τα πάντα και εν πάσι Χριστός». Η ανακαίνιση του κόσμου και η «ανακεφαλαίωση των πάντων»

«Τώρα πια έχετε ντυθεί τον καινούριο άνθρωπο, που ανανεώνεται συνεχώς σύμφωνα με την εικόνα του δημιουργού του, ώστε με τη νέα ζωή του να φτάσει στην τέλεια γνώση του Θεού. Σ' αυτή τη νέα κατάσταση δεν υπάρχουν πια εθνικοί και Ιουδαίοι, περιτμημένοι κι απεριτμητοι, βάρβαροι, Σκύθες, δούλοι, ελεύθεροι· του Χριστού είναι όλα και ο Χριστός τα διέπει όλα».

Κολ 3,10-11

Η ανακαίνιση του κόσμου και η «ανακεφαλαίωση των πάντων»

«Η Ενανθρώπηση και η Ανάσταση του Λυτρωτή είναι οι δύο κορυφαίοι σταθμοί του έργου της απολυτρώσεως. Με την Ενανθρώπηση του Λόγου ο Θεός εισέρχεται στην ιστορία, με την Ανάστασή του ο άνθρωπος εισέρχεται στην αιωνιότητα! Η Ενανθρώπηση είναι η ευλογημένη αρχή η Ανάσταση είναι το θριαμβευτικό πέρας του θείου έργου της σωτηρίας του κόσμου. [...]

Το μέγα γεγονός της Αναστάσεως του Σωτήρα ο άγιος Ειρηναίος το συνδυάζει με το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Η πραγματικότητα της Αναστάσεως συνδέεται με την πραγματικότητα της αληθινής μεταβολής του άρτου και του οίνου

σε Σώμα και Αίμα Χριστού. Αυτός που κοινωνεί με το αναστημένο και αφθαρτοποιημένο Σώμα του Κυρίου, γίνεται και ο ίδιος δυνάμει αναστημένος και αφθαρτοποιημένος εν Χριστώ. [...]

Ο Αναστημένος Χριστός, όπως ευστοχότατα θεολόγησε ο μεγάλος αυτός πατέρας της αρχαίας Εκκλησίας μας, ανακεφαλαίωσε στον εαυτό του τον πεσμένο άνθρωπο και με το εκούσιο Πάθος και την Ανάσταση Του συνέτριψε ολοκληρωτικά και μόνιμα το κράτος του διαβόλου και κατήργησε τον «καταστροφέα της κτίσεως». Η Ανάσταση του Σωτήρα μας είναι το επιστέγασμα της αποκαταστάσεως και ανακεφαλαιώσεως του μεταπτωτικού

ανθρώπου και ολοκλήρου της δημιουργίας».

Σκόντζος Λ., Η θεολογία της Αναστάσεως του Κυρίου στην περί ανακεφαλαιώσεως διδασκαλία του αγίου Ειρηναίου (γλωσσική απλούστευση)

Δραστηριότητες

1. Ατομικά και έπειτα ομαδικά, σκεφτείτε ποια σχέση έχει το κείμενο της Αποκάλυψης με εκείνα της Γένεσης, στην ενότητα III.ii;
2. Με τη βοήθεια ολόκληρου του κειμένου, πώς καταλαβαίνετε τη φράση «ο Αναστημένος Χριστός ανακεφαλαίωσε στον εαυτό του τον πεσμένο άνθρωπο»;

3. Με έμπνευση από τα κείμενα της ενότητας, ζωγραφίστε ένα εικαστικό θέμα της επιλογής σας και παρουσιάστε το στην τάξη.

IV

Όταν ανοίγουν τα μάτια των ανθρώπων

i. «Ποιος είναι ο τρίτος που περπατεί πάντα στο πλάι σου;»

**Ποιός είναι ο τρίτος που περπατεί πάντα στο πλάι σου;
Όταν μετρώ, είμαι μονάχα εγώ και
συ μαζί μου**

75 / 142 - 143

όσα είχαν συμβεί. Καθώς μιλούσαν και συζητούσαν, τους πλησίασε ο ίδιος ο Ιησούς και βάδιζε μαζί τους. Τα μάτια τους όμως εμποδίζονταν, έτσι που να μην τον αναγνωρίζουν. Ο Ιησούς τους ρώτησε: «Για ποιο ζήτημα μιλάτε μεταξύ σας τόσο έντονα, έτσι που περπατάτε σκυθρωποί;» Ο ένας, που ονομαζόταν Κλεόπας, του αποκρίθηκε: «Μονάχος ζεις εσύ στην Ιερουσαλήμ και δεν έμαθες τα όσα έγιναν εκεί αυτές τις μέρες;» «Ποια;» τους ρώτησε. «Αυτά», του λένε, «με τον Ιησού από τη Ναζαρέτ, που ήταν προφήτης δυνατός σε έργα και σε λόγια ενώπιον του Θεού και ολοκληρου του λαού. Πώς τον παρέδωσαν οι αρχιερείς και οι άρχοντές μας να καταδικαστεί σε θάνατο και

τον σταύρωσαν. Εμείς ελπίζαμε ότι αυτός είναι εκείνος που έμελλε να ελευθερώσει το λαό Ισραήλ. Αντίθετα, είναι η τρίτη μέρα σήμερα από τότε που έγιναν αυτά και δεν έχει συμβεί τίποτα. Επιπλέον, μας αναστάτωσαν και μερικές γυναίκες από τον κύκλο μας. Πήγαν πρωί πρωί στον τάφο και δε βρήκαν το σώμα του. Ήρθαν λοιπόν και μας έλεγαν ότι είδαν οπτασία αγγέλων, οι οποίοι τους είπαν ότι αυτός ζει. Τότε μερικοί από τους δικούς μας πήγαν στο μνήμα και διαπίστωσαν τα ίδια που έλεγαν και οι γυναίκες, αυτόν όμως δεν τον είδαν». Τότε ο Ιησούς τους είπε: «Ανόητοι, που η καρδιά σας αργεί να πιστέψει όλα όσα είπαν οι προφήτες. Αυτά δεν έπρεπε

να πάθει ο Μεσσίας και να δοξα-
στεί;» Και αρχίζοντας από τα βιβλία
του Μωυσή και όλων των προφη-
τών, τους εξήγησε όσα αναφέρο-
νταν στις Γραφές για τον εαυτό του.

Όταν πλησίασαν στο χωριό που
πήγαιναν, αυτός προσποιήθηκε
πως πηγαίνει πιο μακριά. Εκείνοι
όμως τον πίεζαν και του έλεγαν:
«Μείνε μαζί μας, γιατί πλησιάζει το
βράδυ και η μέρα ήδη τελειώνει».
Μπήκε λοιπόν στο χωριό για να
μείνει μαζί τους. Την ώρα που κά-
θισε μαζί τους για φαγητό, πήρε
το ψωμί, το ευλόγησε και, αφού
το έκοψε σε κομμάτια, τους έδω-
σε. Τότε ανοίχτηκαν τα μάτια τους
και κατάλαβαν ποιος είναι. Εκείνος
όμως έγινε άφαντος».

Λκ 24, 13 - 35

Δείπνο στους Εμμαούς, Καραβάτζιο, 1606

iii. Στο κοινό τραπέζι της Θείας Λειτουργίας

«Ο άνθρωπος, λοιπόν, βιώνει τα έσχατα, τη Βασιλεία του Θεού, στη

80 / 143 - 144

θεία Ευχαριστία... Εκεί, πλέον, βιώνουμε τη Βασιλεία του Θεού μέσα στη Θεία Λειτουργία, σαν μια αποκάλυψη της μελλοντικής καταστάσεως των πραγμάτων... Γι' αυτό εμείς οι Ορθόδοξοι βιώνουμε την Εκκλησία με τρόπους που πολλές φορές σκανδαλίζουν τους ετεροδόξους. Έχει, παραδείγματος χάριν, η Εκκλησία μας και η Θεία Ευχαριστία μια ιδιαίτερη λαμπρότητα: πολύ φώς, λαμπρά άμφια, ωραία ψαλμωδία, ωραίες εικόνες, ωραία χρώματα. Όλα αυτά αποβλέπουν σε έναν σκοπό: στο να απεικονίσουν την Βασιλεία του Θεού σε μας και να μας κάνουν να την προγευθούμε. [...] Βιώνοντας, λοιπόν, τη Θεία Ευχαριστία ως Χριστοκεντρική

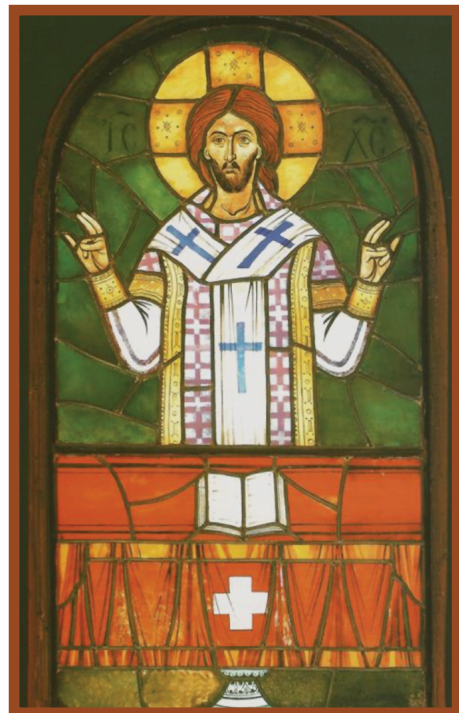
Σύναξη και ως εικόνα της Βασιλείας του Θεού, της συνάξεως δηλαδή όλων γύρω από το πρόσωπο του Χριστού, αποκτά ο Ορθόδοξος πιστός μια ιδιαίτερη εκτίμηση, ευλάβεια και σεβασμό προς τους λειτουργούς της Εκκλησίας, προς αυτούς που εικονίζουν τα έσχατα, και ιδιαιτέρως προς αυτούς που εικονίζουν το πρόσωπο του Χριστού, όπως είναι ο επίσκοπος, που είναι ο κατ' εξοχήν προεστώς της ευχαριστιακής συνάξεως... Και είναι κάτι που πρέπει να το διδάσκουμε στα παιδιά, και σε όλα τα μέλη της Εκκλησίας ως ουσιαστικό στοιχείο της πίστεως μας.

**Ιωάννης, Μητροπολίτης
Περγάμου, Η βίωση του
μυστηρίου της Εκκλησίας**

82 / 144 - 145

Ο Μυστικός Δείπνος, σύγχρονη Κοπτική εικόνα

Ουράνια Θεία Λειτουργία και Ο Μέγας Αρχιερέυς, τοιχογραφία και βιτρό, ναός Άγ. Τίτου Ηρακλείου Κρήτης

iv. «Τότε πρόσωπο με πρόσωπο θα δούμε τον Θεό»

«Μικρό παιδί όταν ήμουν, σαν μικρό παιδί μιλούσα, αισθανόμουν και σκεφτόμουν. Άντρας πια όταν έγινα, κατήργησα τους τρόπους του μικρού παιδιού. Αλήθεια, τώρα βλέπουμε τα πράγματα θαμπά, σαν μέσα από μεταλλικό καθρέφτη· τότε όμως πρόσωπο με πρόσωπο θα δούμε το Θεό. Τώρα γνωρίζω μόνο ένα μέρος, τότε όμως θα γνωρίσω με πληρότητα, όπως και ο Θεός μ' έχει γνωρίσει».

A Κορ 13, 11-12

Η Μεταμόρφωση του Χριστού, Θεοφάνης ο Κρης, 1570

Δραστηριότητες

1. Διαβάστε το κείμενο για την πορεία προς Εμμαούς και μελετήστε τη σχετική εικόνα. Μέσα από ένα ρόλο της επιλογής σας (λ.χ. άλλος μαθητής του Χριστού,

τυχαίος διαβάτης, ρωμαίος στρατιώτης κ.ά.), φανταστείτε τον εαυτό σας ότι είστε παρόντες στο γεγονός. Προετοιμάστε μερικές φράσεις/προτάσεις με τις οποίες συμμετέχετε κι εσείς στη συζήτηση. Εκφράστε τις σκέψεις σας με ένα δρώμενο. Για τον σκοπό αυτό, εάν χρειάζεται, μπορείτε να ορίσετε αφηγητή, να αξιοποιήσετε το ποίημα του Έλιοτ, καθώς επίσης δύο από εσάς να αναλάβουν τον ρόλο των δύο μαθητών.

2. Στα βιβλικά κείμενα, η βασιλεία του Θεού συχνά συμβολίζεται με ένα δείπνο ή ένα τραπέζι. Σύμφωνα με το κείμενο το Μητροπολίτη Περγάμου, η Θεία Ευχαριστία είναι «εικόνα της βασι-

λείας του Θεού». Επεξεργαστείτε στην ομάδα σας απαντήσεις για τα ερωτήματα: Πώς συνδέονται αυτές οι δύο προσεγγίσεις; Ποιες είναι οι προεκτάσεις αυτής της σχέσης στη ζωή των πιστών;

3. Μελετήστε την εικόνα της Μεταμόρφωσης του Θεοφάνη. Συζητήστε στην ομάδα σας διαδοχικά τα ερωτήματα: Τι βλέπετε; Ποια εξήγηση δίνετε σε αυτά που βλέπετε; Ποιες απορίες συνεχίζετε να έχετε;

Χρήσιμες σημειώσεις - Άλλο υλικό

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 7

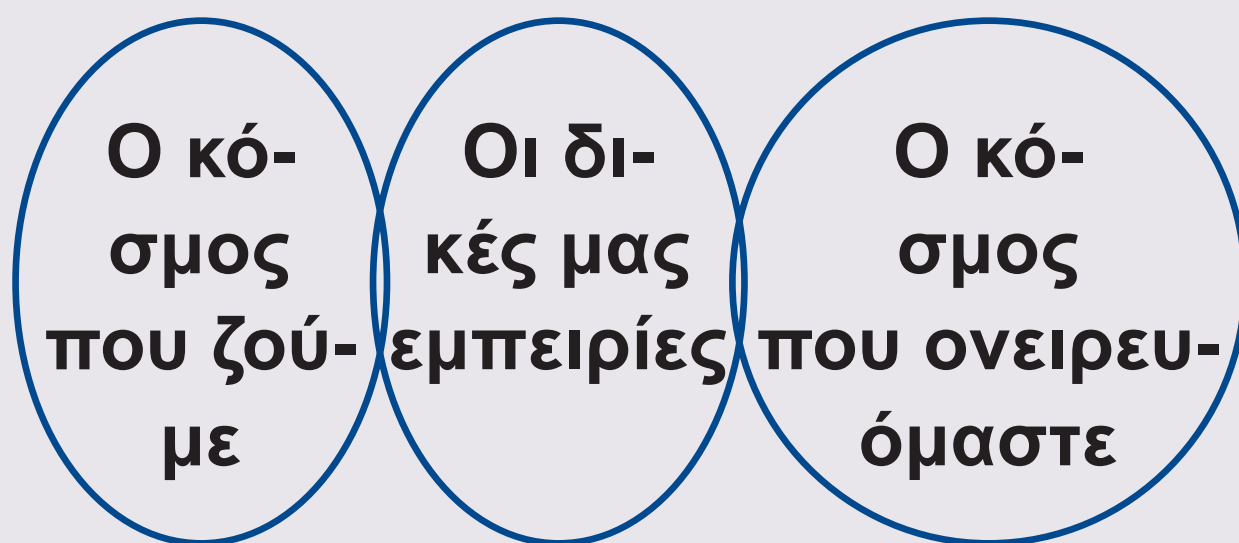
Πρόταση για Ερευνητική
Εργασία (project):
Διευρύνοντας τις
εμπειρίες μας - Χτίζοντας
τον κόσμο μας

Εισαγωγικό σχόλιο

Σε αυτή τη Θεματική Ενότητα προτείνεται ένας διαφορετικός τρόπος δουλειάς, ώστε όλη η τάξη να συμμετέχει όχι μόνο στην υλοποίηση της εργασίας αλλά και στον προγραμματισμό της, με την καθοδήγηση του καθηγητή ή της καθηγήτριας των Θρησκευτικών. Στο πλαίσιο του γενικού θέματος «Διευρύνοντας τις εμπειρίες μας - Χτίζοντας τον κόσμο μας», μπορούμε να επιλέξουμε ένα ειδικότερο θέμα που να ενδιαφέρει όλους, να το διερευνήσουμε σε ομάδες

και να παρουσιάσουμε τα συμπεράσματά μας στην τάξη.
Πρέπει να προσέξουμε ώστε το θέμα που θα επιλέξουμε να συνδέει τρεις περιοχές:

Στη δουλειά μας είναι σημαντικό να:

- ορίσουμε ρεαλιστικό στόχο, σύμφωνα με τον διαθέσιμο χρόνο

- προγραμματίσουμε την εργασία μας
- οργανώσουμε μικτές ομάδες ανάλογα με τον στόχο μας
- δουλέψουμε όλοι μαζί, στην ομάδα μας και στην ολομέλεια της τάξης
- αξιοποιήσουμε, όσο είναι εφικτό, διαδικασίες διερεύνησης και τεκμηρίωσης
- τηρήσουμε τον προγραμματισμό μας.

Θα χρειαστεί να αποφασίσουμε από την αρχή εάν η εργασία μας θα στοχεύει στην προετοιμασία κάποιου υλικού (κείμενο, ψηφιακή παρουσίαση, εικαστικό έργο, πόστερ,

κατασκευή ή κάτι άλλο), χωρίς αυτό να είναι δεσμευτικό. Εναλλακτικά, μπορεί να στοχεύει στην προετοιμασία και υλοποίηση ενός δρώμενου ή μιας δράσης. Η τάξη θα αποφασίσει γι' αυτό. Από αυτό θα εξαρτηθεί εάν η κάθε ομάδα θα επεξεργαστεί ένα ειδικότερο θέμα ή εάν όλοι θα δουλέψουν το ίδιο θέμα. Δεν απαιτείται δουλειά στο σπίτι ή στο εργαστήριο Πληροφορικής, παρά μόνο εάν χρειαστούμε κάποιο ειδικό υλικό ή πληροφορίες. Η αφετηρία μας μπορεί να είναι το διαθέσιμο υλικό στο μάθημα των Θρησκευτικών.

Ενδεικτική πορεία δουλειάς:

1ο δίκωρο: Επιλέγουμε το θέμα μας, ορίζουμε το βασικό και τα ειδικότερα ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν, καθώς και τον τρόπο της δουλειάς μας. Χωριζόμαστε σε ομάδες, μοιράζουμε ρόλους και κάνουμε μια πρώτη συζήτηση για ό,τι θα χρειαστούμε.

2ο δίκωρο: Συνθέτουμε/υλοποιούμε την εργασία μας, εργαζόμενοι σε ομάδες.

3ο δίκωρο: Παρουσιάζουμε το αποτέλεσμα της εργασίας μας στην τάξη.

Ενδεικτικό σχέδιο για τη δομή της εργασίας, σε περίπτωση που θα έχει τη μορφή γραπτής συνθετικής εργασίας:

«Διευρύνοντας τις εμπειρίες μας - Χτίζοντας τον κόσμο μας»

Θέμα Ερευνητικής Εργασίας:

.....
.....

Βασικό ερώτημα/στόχος που θέσαμε:

.....
.....

Ειδικότερα ερωτήματα ή στόχοι

που μας απασχόλησαν:

.....
.....
.....

Πώς δουλέψαμε:

.....
.....

Η έρευνά μας:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

Τα συμπεράσματά μας:

.....
.....
.....
.....

Υλικό/Βοηθήματα που χρησιμοποιήσαμε:

.....
.....
.....
.....

Καλή Επιτυχία!

Πηγές Υλικού

Εισαγωγική σημείωση

Οι πηγές του υλικού παρατίθενται κατά Θεματική Ενότητα και κατηγορία υλικού, με τη σειρά που τα παραθέματα έχουν καταχωριστεί. Εάν σε μια Θεματική Ενότητα υπάρχουν πολλαπλά παραθέματα από την ίδια πηγή, συνήθως γίνεται αναφορά σε αυτήν μόνο στο πρώτο παράθεμα. Στις περιπτώσεις που τα κείμενα είναι διαθέσιμα στο διαδίκτυο, παρατίθεται διαδικτυακός σύνδεσμος, για τη διευκόλυνση του εκπαιδευτικού. Όλες οι ιστοσελίδες, στις οποίες παραπέμπει ο παρών κατάλογος, ανακτήθηκαν στις 25/01/2017. Επιπρόσθετα:

- Τα βιβλικά παραθέματα προέρχονται από: Η Καινή Διαθήκη, Το πρωτότυπο κείμενο με μετάφραση στη δημοτική, μτφρ. Γαλίτης Γ., Βασιλειάδης Π., Καραβιδόπουλος Ι., Γαλάνης Ι. (φιλολογική επιμέλεια Κ. Χιωτέλλη), εκδ. Ελληνική Βιβλική Εταιρία, διαθέσιμη στο: <http://hellenicbiblesociety.gr/bible>, και Η Παλαιά Διαθήκη, Μετάφραση από το πρωτότυπο κείμενο, μτφρ. Β. Τσάκωνας, Μ. Κωνσταντίνου, εκδ. Ελληνική Βιβλική Εταιρία, διαθέσιμη στο: <http://hellenicbiblesociety.gr/bible>.
- Τα κείμενα-αποφάσεις της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου (Κρήτη, 2016) ανακτήθηκαν από: <https://www.holycouncil.org>.

- Τα παραθέματα από σχολικά βιβλία ανακτήθηκαν από: <http://ebooks.edu.gr>.
- Τα παραθέματα από το Κοράνιο προέρχονται από: Το Ιερό Κοράνιο και μετάφραση των Εννοιών του στην Ελληνική Γλώσσα, έκδ. Συγκρότημα του Βασιλιά Φαχντ για την Εκτύπωση του Ιερού Κορανίου, 1418 Εγίρας (1998 μ.Χ.)

Εξώφυλλο

Εικαστικό εξωφύλλου: Η νύκτα, Γ. Κόρδης

Θεματική Ενότητα 6

Α. Κείμενα

Γιαννουλάτος Αν., 'Ιχνη από την αναζήτηση του υπερβατικού, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2004, σ. 156-157

«Χόκινγκ Στίβεν, ανθρωπότητα πρέπει να εγκαταλείψει τη Γη στα επόμενα 1.000 χρόνια». Στο <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/55027/st-xokingk-h-anthropotita-prepei-na-egkataleipsei-ti-gi-sta-epomena-1-000-xronia>

«Οι επιστήμονες λένε: Πριν το τέλος του 21ου αιώνα ο πολιτισμός μας θα καταρρεύσει!». Στο <http://www.tribune.gr/world/news/article/15813/epistimonenes-lene-prin-telos-tou-21ou-eona->

o-politismos-mas-tha-katarrefsi.html

Fukuyama Fr., Το τέλος της Ιστορίας και ο τελευταίος άνθρωπος, εκδ. Λιβάνης, Αθήνα 1992, στο <https://www.politeianet.gr/books/9789602363072-fukuyama-francis-libanis-to-telos-tis-istorias-kai-o-teleutaios-anthropos-170880>

Ιωάννης Χρυσόστομος, Κατηχητικός Λόγος εις το Άγιον Πάσχα Α', PG 59, 723-724.

«Κανόνας Μ. Σαββάτου», στο Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάδα, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος

«Τα χέρια τ' αδειανά», Ραούλ Φολερώ. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/>

**DSGYM-B118/373/2512,9690/
«Το Μέγα Γεροντικόν (αποσπά-
σματα)». Στο [http://users.
uoa.gr/~nektar/orthodoxy/
gerontikon/to_mega_gerontikon.
htm](http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/gerontikon/to_mega_gerontikon.htm)**

**Ιωάννης Δαμασκηνός, Κατά Μανι-
χαίων, Μετάφραση: Ν. Ματσού-
κας, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη
1988, σ. 105, 147, 139**

**Yalom I., Η μάνα και το νόημα της
ζωής, εκδ. Άγρα, Αθήνα 2012
(βλ. και [https://www.youtube.
com/watch?v=qhU5JEd-XRo](https://www.youtube.com/watch?v=qhU5JEd-XRo))**

**Σκόντζος Κ. Λ., Η θεολογία της Ανα-
στάσεως του Κυρίου στην περί
ανακεφαλαιώσεως διδασκαλία
του αγίου Ειρηναίου. Στο [http://
www.apostoliki-diakonia.gr/](http://www.apostoliki-diakonia.gr/)**

**gr_main/catehism/theologia_zoi/
themata.asp?contents=selides_
katixisis/contents_Easter.
asp&main=kat014&file=kef12.
htm**

**Έλιοτ Σ. Τ., Η Έρημη Χώρα, Γιώρ-
γος Σεφέρης, Εκδόσεις Ίκαρος,
1936**

**Ζηζιούλας Ι., Μητροπολίτης Περ-
γάμου, Η βίωση του μυστηρίου
της Εκκλησίας. Στο [https://www.
rempitousia.gr/2012/03/i-viosi-
tou-mistiriou-tis-ekklisias](https://www.rempitousia.gr/2012/03/i-viosi-
tou-mistiriou-tis-ekklisias)**

B. Εικόνες

**[4η Ημέρα της Δημιουργίας]. Στο
[http://users.sch.gr/
aiasgr/
Eikonografia/Palaia_Diathikh/H_
dhmiourgia_tou_kosμου.htm](http://users.sch.gr/aiasgr/Eikonografia/Palaia_Diathikh/H_dhmiourgia_tou_kosμου.htm)
Σαμσάρα: Ο κύκλος της ζωής. Στο
[http://www.thangka-mandala.](http://www.thangka-mandala)**

com/blog/the-wheel-of-life

**Βουδιστής μοναχός σε περιου-
λογή: Ο δρόμος για τη νιρβά-
να. Στο [https://www.shroomery.org/forums/showflat.php/
Number/22071183](https://www.shroomery.org/forums/showflat.php/Number/22071183)**

**[Δημιουργία και Μέλλουσα Κρίση:
Από την αρχή μέχρι το τέλος του
κόσμου]. Στο [http://users.sch.gr/aiasgr/Eikonografia/Palaia_
Diathikh/H_dhmiourgia_tou_
kosμου.htm](http://users.sch.gr/aiasgr/Eikonografia/Palaia_Diathikh/H_dhmiourgia_tou_kosμου.htm) και [https://www.pinterest.com/malamisxris-
tos/%CE%B1%CF%80%CE%BF%
CE%BA%CE%AC%CE%BB%
CF%85%CF%88%CE%B7-%CE
B4%CE%B5%CF%85%CF%84%
CE%AD%CF%81%CE%B1-
CF%80%CE%B1%CF%81%CE
BF%CF%85%CF%83%CE%AF](https://www.pinterest.com/malamisxristos/%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BA%CE%AC%CE%BB%CF%85%CF%88%CE%B7-%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%AD%CF%81%CE%B1-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%AF)**

%CE%B1/

**Η Ανάστασις, Μονή Οσίου
Λουκά, 11ος αι. Στο [http://
peritexnisologos.blogspot.
gr/2016/02/h-11.html](http://peritexnisologos.blogspot.gr/2016/02/h-11.html)**

**Η Μέλλουσα Κρίση, Giotto, 1305
(λεπτομέρεια). Στο [http://
fr.academic.ru/dic.nsf/
frwiki/1032863](http://fr.academic.ru/dic.nsf/frwiki/1032863)**

**Η Μέλλουσα Κρίση (λεπτομέρεια).
Στο [http://arathersillyblog.com/
category/anime-2](http://arathersillyblog.com/category/anime-2)**

**Η πέμπτη σφραγίδα της Αποκάλυ-
ψης, Δομ. Θεοτοκόπουλος, 1608.
Στο [https://el.wikipedia.org/wiki/
%CE%94%CE%BF%CE%BC%CE%
AE%CE%BD%CE%B9%CE%
BA%CE%BF%CF%82_%CE%98
%CE%B5%CE%BF%CF%84%CE
%BF%CE%BA%CF%8C%CF%80
%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%BF%CE%BC%CE%AE%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%82_%CE%98%CE%B5%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE)**

Ε%BF%CF%82

**Η τελική κρίση, Μιχαήλ Άγγελος,
16ος αι. Στο [http://iep.edu.gr/
thriskeftika](http://iep.edu.gr/thriskeftika)**

**Η ταφή του κόμητα Οργκάθ (λεπτο-
μέρεια, Η ουράνια δόξα), Δομ.
Θεοτοκόπουλος, 1586-88. Στο
[https://el.wikipedia.org/wiki/%C
E%94%CE%BF%CE%BC%CE%
AE%CE%BD%CE%B9%CE%BA
%CE%BF%CF%82_%CE%98%
CE%B5%CE%BF%CF%84%CE%B
F%CE%BA%CF%8C%CF%80%
CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%
BF%CF%82](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%BF%CE%BC%CE%AE%CE%BD%CE%B9%CE%BA_%CE%BF%CF%82_%CE%98%CE%B5%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82)**

**Σικελιώτης Γ., (ανώνυμο). Στο [http://
www.invaluable.co.uk/auction-
lot/georgios-sikeliotis-greek,-
1917-1984-111-c-qgxyg1kjui](http://www.invaluable.co.uk/auction-lot/georgios-sikeliotis-greek,-1917-1984-111-c-qgxyg1kjui)**

**Αγωνιστές, Α. Τάσος, 1973-75. Στο
[http://annagelopoulos.blogspot.](http://annagelopoulos.blogspot)**

[gr/2012/11/blog-post_13.html](https://www.enallaxnews.gr/2012/11/blog-post_13.html)
Ο άγιος Χριστόφορος βαστάζει
στους ώμους τον Χριστό. Στο
[https://www.enallaxnews.](https://www.enallaxnews.gr/2015/05/12/to-thauma-tou-agiou-xristoforou-stin-oreini-trixwnida)

[gr/2015/05/12/to-thauma-tou-agiou-xristoforou-stin-oreini-trixwnida](https://www.enallaxnews.gr/2015/05/12/to-thauma-tou-agiou-xristoforou-stin-oreini-trixwnida)

Ο Ευαγγελισμός (λεπτομέρεια, Η συμφωνία των αγγέλων), Δομ. Θεοτοκόπουλος, 1596-1600. Στο <http://listenclassicalmusiccs.blogspot.gr/2015/03/el-greco.html>

Η ετοιμασία του Θρόνου, Μητρόπολη Μυστρά, 13ος αι. Στο <http://www.pemptousia.gr/2016/06/pos-apikonizete-to-agio-pneuma-stin-orthodoxi-ikonografia>

Ο Χριστός το Α και το Ω, κατακόμβη Commodilla, Ρώμη, 3-4ος αι. Στο

<https://fdathanasiou.wordpress.com/2013/page/3>

[ii. Από τη Γένεση στην Αποκάλυψη]. Στο https://www.nasa.gov/mission_pages/swift/images/index.html

Δείπνο στους Εμμαούς, Καραβάτζιο, 1606. Στο <http://allons.pblogs.gr/2013/03/hwris-elpida-hwris-fobo.html>

Ο Μυστικός Δείπνος, σύγχρονη Κοπτική εικόνα. Στο <http://www.pravmir.com/coptic-icons>

Ουράνια Θεία Λειτουργία και Ο Μέγας Αρχιερέυς, τοιχογραφία και βιτρό, ναός Αγ. Τίτου Ηρακλείου Κρήτης. Στο Τσερεβελάκης Ιω., Ερμηνεία της Θείας Λειτουργίας, έκδ. Ενορία Αγ. Τίτου Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κρήτης, Ηράκλειο

Κρήτης, 2003

**Η Μεταμόρφωση του Χριστού, Θεο-
φάνης ο Κρης, 1570. Στο <https://fdathanasiou.wordpress.com/2012/08/05/%CE%B5%CF%81%CE%BC%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BD%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BC%CF%8C%CF%81%CF%86%CF%89%CF%83%CE%B7-2/#jp-carousel-9457>**

Θεματική Ενότητα 7

A. Κείμενα

B. Εικόνες

[Τέχνη γκράφιτι στο νησί Τζέρμπα της Τυνησίας]. Στο <https://www.dreamstime.com/editorial-image-travel-tunisia-djerba-island-graffiti-street-art-erriadh-small-village-tunisian-image71205725>

Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 5ου τόμου

Θεματική Ενότητα 6:
Από την αρχή
έως το τέλος
του κόσμου σ. 5

Θεματική Ενότητα 7:
Διευρύνοντας τις
εμπειρίες μας -
Χτίζοντας τον
κόσμο μας
(Project) σ. 89

Πηγές υλικού σ. 99

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.